

Wat heb je vandaag op school gelezen?

Patrick Jordens

Leesbevordering is geen helder omlijnd idee, eerder een verzamelbegrip voor allerlei activiteiten die met lezen te maken hebben. Ze drukken de bekommernis uit van de overheid, boekhandels, uitgevers, scholen, vormingsinstellingen en bibliotheken om het lezen (van allerlei boeken) te bevorderen. (Het spreekt vanzelf dat die ruime definitie gezien de opzet van deze workshop zal moeten worden gereduceerd tot de relatie basisonderwijs-leescultuur).

Leesbevordering is een vrij recent begrip, en het werd gelanceerd ter vervanging van de term 'boekpromotie'. De gedachte daarachter is dat boekpromotie meer de nadruk legt op het produkt en dus eerder in de sfeer van de reclame, de commerciële promotie thuishoort, terwijl leesbevordering de nadruk legt op de consument, de lezer.

H

et doel van leesbevordering is niet eenduidig:

- soms wil men het lezen van het goede (meestal literaire) boek bevorderen en staat de ontwikkeling van het kwaliteitsbesef voorop;
- soms ligt de nadruk veeleer op het leesplezier;
- soms gaat het gewoon om het stimuleren van de leesvaardigheid;
- soms gaat het om al die verschillende (en andere) aspecten samen.

Maar steeds speelt op de achtergrond de idee dat het lezen moet gedemocratiseerd en aangemoedigd worden.

Dat de belangstelling voor leesbevordering groeit, heeft te maken met de vaststelling dat de leescultuur enigszins bedreigd wordt, enerzijds omdat het lezen concurrentie krijgt van andere vormen van mediagebruik (TV!), anderzijds omdat het (functioneel) analfabetisme toeneemt. (1)

Toch hoeft er geen reden te zijn tot onnodige bezorgdheid: uit onderzoek blijkt namelijk dat kinderen van 6 tot 12 jaar lezen als derde belangrijke vrije tijdsbesteding kiezen, na de absolute topper TV en de nummer twee spel en sport. Met betrekking tot die constatacie mag men echter niet uit het oog verliezen dat een groots opgezet initiatief als de Jeugdboekenweek volgend jaar al aan haar twintigste editie toe is, en dat de kinderliteratuur grotendeels dankzij dergelijke systematische promotiecampagnes in de lift zit. Maar dat betekent natuurlijk nog niet dat de weg naar het (betere) boek voor alle kinderen (én jongeren) even toegankelijk is. Het is en blijft een opgave voor opvoeders, ouders en onderwijsmensen om ook op kleinere schaal te werken aan leescultuur-sensibilisering, niet alleen omdat leesvaardigheid in onze samenleving een onmisbaar instrument blijkt te zijn, maar ook omdat boeken een essentiële

bijdrage kunnen leveren in de persoonlijkheidsontwikkeling, zowel op cognitief als op dynamisch-affectief vlak.

Leesplezier: een absolute voorwaarde!

Nu zullen kinderen aan dergelijke pedagogische beschouwingen weinig - zeg maar geen - boodschap hebben. Kinderen zullen pas graag lezen als ze een grappig, spannend, gezellig ... boek in handen hebben. (Om diezelfde gevoelsmatige redenen kijken ze meestal ook naar TV.) Bovendien kijken ze in hun boeken graag een beetje verder dan hun dagelijkse leefwereld groot is. Herkenning is een belangrijke basis, maar daarnaast kan een boek ook nieuwe ideeën aandragen, andere situaties en avonturen laten zien waarvan je alleen maar durft te dromen.

Als je aan leesbevordering wil doen, is het uitermate belangrijk om niet alleen met het technisch niveau, maar zeker ook met de verwachtingen en behoeftes van de kinderen in kwestie rekening te houden (beginsituatie !!). Bij het promoten van literatuur dien je dan vaak een ludiek verleidingsmaneuver toe te passen opdat hun nieuwsgierigheid geprikkeld wordt en ze smaak krijgen in boeken waar ze doorgaans niet mee in contact komen.

Een belangrijke terzijde in dit verband: niet alle boeken hoeven van een gelijkwaardig kwalitatief niveau te zijn. We moeten de kinderen eerlijkheidshalve zeker ook kennis van verschillende boeksoorten en genres bijbrengen, zodat ze uiteindelijk volledig zelfstandig op een gefundeerde wijze hun keuze kunnen maken. Leesbevordering staat overigens niet voor literatuur-bevordering (al hoort het er natuurlijk wel bij). Het onderwijs heeft dus een niet geringe opdracht als het op leesstimulering aankomt: leer-

krachten bevinden zich in de begunstigde positie om kinderen te laten ontdekken dat lezen geen karwei hoeft te zijn (als een vak dat gequoteerd wordt), maar dat het hen integendeel kan verrassen, verlichten, verblijden, verrijken ...

Nog steeds is er toch te veel 'onderwijs in het lezen' en te weinig 'lezen in het onderwijs'. Leesplezier lijkt misschien een nogal vrijblijvende bezigheid, maar niettemin kunnen we met zekerheid stellen dat het een absolute voorwaarde is om een duurzaam leesgedrag te ontplooiën. Naast het eerder technisch leesonderwijs zijn er met andere woorden zeker ook activiteiten nodig om regelmatig de (al dan niet geringe) belangstelling aan te wakkeren, om de kinderen te enthousiasmeren, om hen op een prettige wijze leesgewoontes bij te brengen. (Het lijdt geen twijfel dat onze leesgewoontes hoofdzakelijk tijdens de jeugd jaren gevormd of afgeleerd kunnen worden).

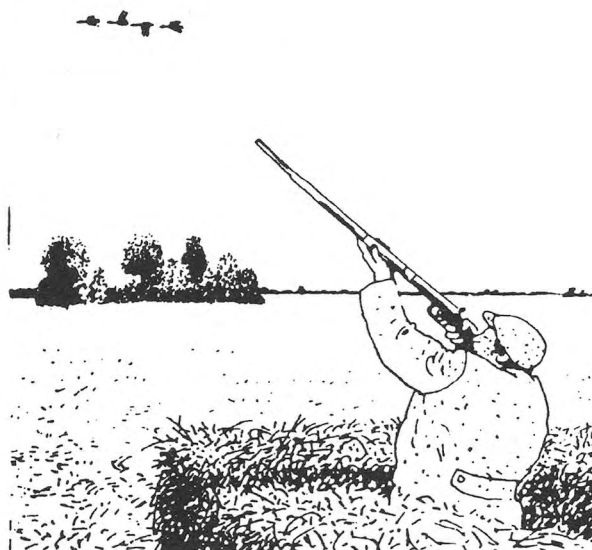
En nu de praktijk...

Maar in concreto beschikt de vaak overbelaste onderwijzer(es), die in aanvang wel het belang van deze materie inziet, over onvoldoende middelen (tijd, geld, energie, deskundigheid...) om de daad geestdriftig bij het woord te voegen. En toch kan je leesbevordering realiseren op een bijna ongeloofwaardig eenvoudige manier. Voorlezen en vertellen bijvoorbeeld zijn twee 'gemakkelijke' en tegelijk bijzonder dankbare werkvormen die in de meeste gevallen succes verzekeren. Maar met een minimum aan verbeelding en creativiteit kan je snel en efficiënt enkele andere activiteiten bedenken die boeken tot gegeerd leesvoer kunnen maken. Een willekeurige opsomming levert al het volgende op: het dramatiseren van een fragment, het beluisteren en/of aanleren van een liedje dat over een gelijkaardig thema gaat, het uitnodigen van een schrijver/

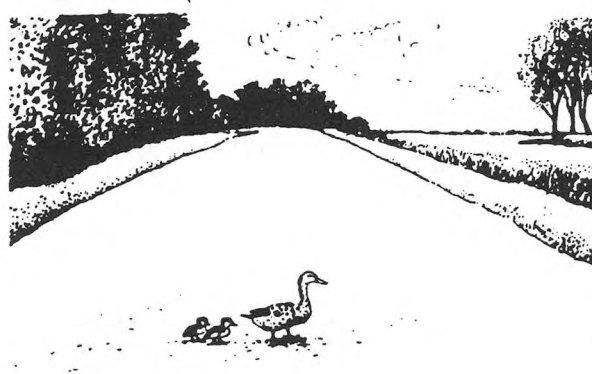
illustrator, een prikbord met de leeservaringen op, het maken van illustraties, een kringgesprek over het thema van het boek, een brief schrijven naar een schrijver of een hoofdpersonage, het ontwerpen van een

boekomslag, enz. De reeds vermelde Jeugd-boekenweek (JBW) zorgt bovendien voor een stevige ondersteuning. Naar aanleiding van dit initiatief worden er didactische brochures samengesteld die speciaal op het onderwijs gericht zijn en als zeer handig instrument kunnen fungeren bij het werken met en rond boeken. Er worden in die periode (half maart) ook keuzelijsten uitgegeven, die boeken rond een bepaald thema en per leeftijd groeperen, en er verschijnt telkens een algemene ideeënbrief vol tips en suggesties. Je kan ook altijd (maar vooral in de JBW) een beroep doen op de plaatselijke bibliotheek om hulp en advies te vragen. Je kan een collectie van 35 boeken lenen als je in het bezit bent van een klaskaart, een korte rondleiding in de jeugdafdeling aanvragen, participeren aan een leesprogramma waarbij de kinderen opdrachten moeten uitvoeren op basis van de boeken en daarvoor

bekroond worden. (Een initiatief dat vanaf dit jaar werd opgezet door de Kempense bibliothecarissen). Maar ook los van de JBW-actie bestaat er een uitgebreid aanbod van brochures met zeer veel

Volwassen eenden hebben maar één vijand: de mens. Daar heb je twee soorten van. De ene soort met geweer en de andere soort met auto.

plezierige suggesties of lesmodellen om aan leesbevordering te doen (zie literatuurlijst) en er is de jaarlijkse uitgave 'Boek en Jeugd'-gids met een thematische ontsluiting en inhoudelijke beschrijving van recente kinderboeken. En wie zich verder wil specialiseren, vindt zijn/haar gading bij de Stichting-Lodewijk de Raet, die regelmatig een 'bijscholingscursus' organiseert, of één of andere studiedag.

Je kan je tenslotte ook informeren bij het Nationaal Centrum voor Jeugdliteratuur of bij een bibliotheekorganisatie (PLOB, KCLB...) en/of hun documentatiemateriaal raadplegen. Kortom, er bestaat heel wat materiaal om aan de noden van bereidwillige onderwijzers tegemoet te komen zodat leesbevordering geen extra belasting, maar integendeel een verademing kan zijn.

Lees- en leefkinderen: een spontane relativering

A.M.G. Schmidt heeft er lang geleden geruststellend op gewezen dat er lees- en leefkinderen zijn. Het ene kind 'leest', doet ervaringen op via het boek. Het andere kind 'leeft' vooral via het spel en de dagelijkse werkelijkheid. Daar zit volgens mij de volgende kern van waarheid in: het heeft geen zin om alle kinderen te dwingen tot lezen, dat zal enkel een groter gevoel van weerzin creëren. Je kan alleen trachten hen een deel van je eigen beleving mee te geven, dat is dan te nemen of te laten. Leesbevordering behoort een uitnodiging te zijn die je graag en overtuigd tot iedereen wil richten en waar hopelijk zoveel mogelijk kinderen op ingaan (want lezen sluit leven nooit uit). Maar het is natuurlijk geen wereldramp als sommigen onder hen dat liever niet doen.

Het laatste woord laat ik aan die andere grote dame uit de kinderliteratuur, Astrid Lindgren: "Aan het geluk of ongeluk van je kind kan je niet zoveel doen. Je kunt hem laten zien, waar hij troost kan vinden als hij bedroefd is, en vreugde en schoonheid als hij het leven saai en triest vindt, je kunt hem vrienden geven die hem nooit in de steek zullen laten ... ja, je kunt hem de weg naar het boek wijzen. En het moet nu gebeuren. Nu, zolang hij of zij zes of acht of tien of twaalf jaar is, in die tijd moet het gebeuren. Daarna is het te laat." (2)

Ter illustratie: een mogelijk lesverloop voor de derde graad

'Dieren zijn ook mensen': over de relatie mens-dier (tekstmateriaal zie bijlage)

DOELSTELLINGEN

Kinderen kunnen hun ervaringen, gevoelens en gedachten omtrent hun relatie t.o.v. een huisdier verwoorden.

Kinderen kunnen a.d.h.v. boekfragmenten, korte teksten en een liedje hun mening uiten omtrent verscheidene vormen van dierenmishandeling:

- misbruik van dieren voor de media en de wetenschap;
- de jacht (bij bosdieren, maar ook op zeehonden, olifanten e.d.);
- het asiel;
- de milieuvervuiling.

Kinderen kunnen een rollenspel opbouwen over:

- het standpunt van de vegetariërs;
- de slechte behandeling (verwaarlozing) van huisdieren (n.a.v. **Beestachtig** van Rindert Kromhout);
- de confrontatie eend-jager.

Kinderen kunnen een brief opstellen voor de dierenbescherming waarin ze een al

dan niet fictief geval van dierenmis-
handeling aanklagen.

Kinderen kunnen een affiche ontwerpen
(met collage-techniek) tegen dierenmis-
handeling.

Kinderen leren de poëtische dieren-
verhalen kennen van Toon Tellegen en
kunnen a.d.h.v. een voorgelezen verhaal
een aantal voorbeelden geven van 'die-
rengevoelens' uit hun omgeving.

SCHEMATISCH LESVERLOOP

1. Aangrijpingspunt

De leerkracht schrijft op het bord de nogal
eigenaardige stelling: **Dieren zijn ook
mensen** (naar een boek van Janosch).

Er volgt een kringgesprek:

- wat zou er met deze zin bedoeld worden?
- wie heeft er thuis een huisdier?

- zorg je er zelf voor?
- is het een moeilijk, veeleisend beest?
zo ja, waarom?
- enz.

2. Inleiding op dierenmishandeling

Nadat de kinderen hun eerste indrukken en ervaringen hebben uitgewisseld, vertelt de leerkracht over een geval van dierenmishandeling, nl. het misbruiken van een poes voor een reclamefilmje over kattevoer. Hij/zij vertelt die anekdote en leest een fragment voor uit het boek **De geheimzinnige kattenmepper** van **Elly Brassinga & Hans Ludo van Mierlo**. Dit boek bevat zes korte verhalen over het leven van katten, en de gebeurtenissen worden vaak bekeken vanuit het standpunt van een kind. De leerkracht polst naar de reacties van de kinderen en vraagt of ze nog andere voorbeelden kennen van dierenmishandeling, b.v. neerknuppelen van zeehondjes (bontjas), jacht op olifanten (ivoor), jacht op luipaarden (vel).

3. Kort intermezzo

De leerkracht en de kinderen beluisteren samen het lied **Tweedehandsjas** van **Kinderen voor Kinderen**. N.a.v. dit lied vraagt hij/zij of ze de organisatie kennen die zich sterk verzet tegen zulke toestanden.

De leerkracht merkt op dat we zelfs op school niet altijd even eerbiedig spreken over dieren. Hij/zij leest ter illustratie de tekst **Mensen en hun jongen** voor uit **Wel, alle mensen** van **D. Dijkstra**. Daarna mogen de leerlingen ook enkele negatieve spreekwoorden verzinnen over de mensen naar analogie van 'zo dom als een gans' (b.v. aan de hand van hun beroepen).

4. Dierendebat

De leerkracht merkt op dat er zoiets zou moeten bestaan als de 'rechten van het dier'. Er zijn mensen die dieren zeer ex-

treem willen verdedigen door bijvoorbeeld geen vlees te willen eten. Gezamenlijk lezen en bekijken van een stripverhaal over vegetariërs.

De leerkracht verdeelt de klas in een die-rengroep en een mensengroep. Onderwerp van de discussie is: zin of onzin van een dierentuin. De kinderen mogen allerlei pro- en contra-argumenten bedenken.

5. Verwerking: groepsopdrachten + voorstelling

De klas wordt in vijf groepjes verdeeld. Elk groepje krijgt een andere opdracht:

- rollenspel: vegetariërs versus de slager;
- opstellen van een brief voor de dierenbescherming;
- vrij naspelen van een fragment uit **Beestachtig** van **Rindert Kromhout** (kan ook als een hoorspel);
- affiche ontwerpen (collage) tegen dierenmishandeling;
- rollenspel: eenden en konijnen contra jagers.

De groepjes brengen hun werkstuk naar voor. Korte evaluatie.

6. Slot: luisteren naar gevoelens

Om op een eerder figuurlijke wijze weer te geven dat ook dieren gevoelige wezens zijn, leest de leerkracht een fragment voor uit **Toen niemand iets te doen had** van **Toon Tellegen**. De leerkracht vraagt of de kinderen nog voorbeelden kunnen geven van dieren uit hun omgeving die duidelijk 'gevoelig' reageren op één of andere situatie.

Tot slot mogen de kinderen de meegebrachte en gebruikte boeken inkijken en tijdelijk ontlenen (ook andere boeken die min of meer rond dat thema draaien).

Patrick Jordens
PLOB, Tiensevest 142, 3000 Leuven

EEN TWEEDEHANDS JAS

Wie zijn dat toch, wat zijn dat toch voor mensen?
Ik snap het niet, ik kan er niet uit wijs.

Wat bedoel je met: wat zijn dat toch voor mensen?

Nou, die mensen met die knuppels op het ijs
Wat zijn dat toch voor mensen die op zeehondjes
gaan jagen?

alleen maar voor, alleen maar voor het bont?
en mijn tweede vraag is minstens zo gegrond
wat zijn dat toch voor mensen die dat bont dan
ook nog dragen

Kijk! Waar? Kijk, daar! Ooooooooooooooooooooooh

Daar heb je weer zo'n tweedehands jas
zo'n tweedehands jas
zo'n tweedehands jas
zo'n jas die al van een ander is geweest
nee, niet van een mens, maar wel van een beest
zo'n jas die eerst van een zeehondje was
zo'n tweedehands jas
zo'n tweedehands jas
zo'n tweedehands jas

Wie zijn dat toch, wat zijn dat toch voor mensen,
ik snap het niet, ik denk alleen: och arm

Wat bedoel je met: wat zijn dat toch voor mensen?

Nou, die mensen met zo'n zilvervossenfarm
wat zijn dat toch voor mensen
die zo'n zilvervos dan stropen
die enkel geven om zo'n dier z'n vel
en mijn tweede vraag begrijp je zeker wel:
Wat zijn dat toch voor mensen die zo'n vel dan
ook nog kopen?

Kijk! Waar? Kijk, daar! Ooooooooooooooooooooooh

Daar heb je weer zo'n tweedehands jas
zo'n tweedehands jas
zo'n tweedehands jas
zo'n jas die al van een ander is geweest
nee, niet van een mens, maar wel van een beest
dat heeft toch geen nut, dat geeft toch geen pas
zo'n tweedehands jas
zo'n tweedehands jas
zo'n tweedehands jas

Wie zijn dat toch, wat zijn dat toch voor mensen,
ik snap 't niet, ik snap het allerminst

Wat bedoel je met: Wat zijn dat toch voor mensen?

Nou, die mensen die bezeten zijn van winst
wat zijn dat toch voor mensen die maar knuppelen
en villen

Wie zijn dat toch, hoe komen ze zo dom?
en mijn tweede vraag daar draait 't telkens om
wat zijn dat toch voor mensen die dat bont nog
willen dragen?

Kijk! Waar? Kijk, daar! Ooooooooooooooooooooooh

Daar heb je weer zo'n tweedehands jas
zo'n tweedehands jas
zo'n tweedehands jas
zo'n jas die al van een ander is geweest
nee, niet van een mens, maar wel van een beest
zo'n jas die eerst van een zeehondje was
of van 'n konijn
of 'n hermelijn
'n vos of 'n haas
'n mol of 'n das
zo'n tweede, tweede, tweedehands jas
zo'n tweedehands jas
zo'n tweedehands jas .....zo'n tweedehands jas

Kinderen voor kinderen

Noten

1. Nederlandse Boekverkopersbond (red.):
*Leesbevordering overdaad of noodzaak. Den
Haag: Nederlandse Boekverkopersbond,
1988, 75 p.*

2. Kakebeke, Herman: *De weg naar het
boek. In: Bib-krant 8 (1989), 2-3. (PLOB
Leuven)*

Bibliografie

Literatuurlijst van interessante en (vrij) re-
cente publikaties m.b.t. leesbevordering
voor de lagere school

Deze boeken en brochures zijn te con-
sulteren op de PLOB-Leuven en - in het
beste geval - ook in uw plaatselijke
openbare bibliotheek.

't Lam, Jan & Herman Kakebeke: *Ik zoek, ik
zoek ... een kinderboek*. Hilversum: Stichting
Nederlandse Onderwijs Televisie, 1989-90.

Vos, Jacques: *Itte-pitte-pief, ik ben zo
creatief (poëzie-onderwijs op de basis-
school)*. In: *Bronnenboek*. Groningen:
Wolters-Noordhoff, maart 1989.

Vos, Jacques: *Jeugdliteratuur: didactiek en
methodiek*. Leiden: Martinus Nijhoff, 1988.

*Groeiboek, werken met boeken in de
basisschool*. Een katernenreeks voor het
leesonderwijs. Leuven: Instituut voor
Leerplanontwikkeling/Infodok, 1989.

Kaffje kijken oftewel: hoe kies je een boek?
Provinciale Bibliotheekcentrale Gelderland
(educatieve dienst), 1989.

Kinderen lezen en schrijven gedichten.
Openbare Bibliotheek Amsterdam, 1989.

Leespromotieprogramma's rond poëzie (mei
1985, augustus 1986), *ruzie* (februari 1985),
Indianen (maart 1985), *dieren* (augustus 1985),
boeven (augustus 1986). Provinciale Biblio-
theekcentrale Groningen (educatieve dienst).

*Lesbrieven basisschool: Wegwijs, wegwijzer,
wegwezen in boekenland*. Leuven: Infodok, 1988.

Sprookjes en andere verhalen van overal.
Handleiding, voorleesboekje en werkboekje.
Openbare Bibliotheek Amsterdam, 1988.

Werken met boeken in de klas. Leuven:
Infodok. (Vriend(in) gezocht, 1988 - Instappen
en Weglezen, 1989 - Blij Bang Boos, 1990).

Elke publikatie telt 4 afzonderlijke deeltjes behalve 'Vriend(in) gezocht': kleuters, eerste graad, tweede graad en derde graad.

Werken met boeken, hoe doe je dat? Leuven: Instituut voor Leerplanontwikkeling/ Infodok, 1982-1984. 8 delen.

Handige contactadressen

Centrale Onderwijsbibliotheek
Koningstraat 150 (1e verdieping), 1000
Brussel, tel. 02/210.53.73
Katholiek Centrum voor Lectuurinformatie en
Bibliotheek-voorziening (KCLB)
Mutsaertstraat 32, 2000 Antwerpen, tel.

03/232.77.94 (tijdschrift Jeugdboekengids)
Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap,
Dienst Letteren en Dramatische Kunst
Kolonienstraat 29-31, 1000 Brussel,
tel. 02/510.36.02
(vragen naar Mevr. De Craecker voor
schrijverslezingen in scholen)

Nationaal Centrum voor Jeugdliteratuur (NCJ)
Minderbroedersstraat 22, 2000 Antwerpen,
tel. 03/234.16.67

Pluralistische Organisatie voor
Bibliotheekgebruik (PLOB)
Tiensevest 142, 3000 Leuven, tel.
016/22.89.33 - 29.05.49
(tijdschrift Bib-Krant met Pluizer-katern
(jeugdboeken-recensies))

Mensen en hun jongen

Overall in het dorp hingen vreemde kastjes: aan de bomen, aan het gemeentehuis, aan de kerk, aan de school. Dat had de professor gedaan: het waren luidsprekers. Toen de professor van Wim gehoord had, wat er in het bos door de dieren was afgesproken, had hij gemompeld: 'Prachtig, laat ze maar komen. Dan zullen wij er voor zorgen dat iedereen in het dorp kan verstaan wát de dieren zeggen!

Zorg ervoor dat je op tijd bent Wimpie en vergeet vooral de zwarte doos niet.'

En nu kwamen de dieren er aan. 'Kijk eens,' zei de koolmees, 'dat is toch leuk van de mensen: een nestkastje!' En hij ging er eens gemakkelijk op zitten. 'Nee,' verbeterde de uil, 'het is een radio of zolets.' 'Daar is een aardige deur' zei één van de olifanten, 'daar kan ik tenminste door.' En hij stapte zomaar de kerk binnen. De mensen kwamen verbaasd hun huizen uit. Ze hoorden vreemde luide stemmen en wilden weten wat dat te betekenen had. 'Even rusten' dacht de tweede olifant en ging op een auto zitten. Die zakte krakend in elkaar. De giraffe knabbelde aan een mikrofoon: hij dacht dat het een wortel was. Er kwam een heel raar geluid uit de luidsprekers.

'O kijk eens,' riep de gans: 'een heel groot nest!' Maar de uil wist beter: 'Dat is geen nest, dat is een school. Daarin voeden de mensen hun kinderen op.' De dieren dromden naar binnen: 'Het lijkt wel een gevangenis zonder stro. Stoppen ze daar hun jongen in?' Sara de muis wist het precies: 'Ja ze moeten veel leren, ik kom hier vaak want er liggen altijd kruimels onder de banken.'

'Wat moeten ze dan leren?' balkte de ezel, 'ik wil ook wel iets leren.' 'Alles wat op het bord staat' antwoordde Sara. 'Aha' sprak de uil op geleerde toon 'ik zie het reeds: er staat een invullesje op het bord. Ik zal het jullie voorlezen.'

zo vet als ..... een varken.

zo dom als ..... een gans.

zo lelijk als ..... een aap.

zo dood als ..... een pier.

zo bang als ..... een wezel.

zo moe als ..... een hond.

zo arm als ..... een luls.

zo koppig als ..... een ezel.

'Moeten ze dát leren?' vroegen de dieren boos. 'Wat gemeen om zulke lelijke dingen over ons te schrijven! We hebben ze toch niks gedaan?'